

Bölüm 4

“KEMALİSTLERİN VERDÜN'Ü AYNTÂB'IN” SÜKÛTUNUN FRANSIZ BASININDAKİ YANKILARI

Celal PEKDOĞAN¹

GİRİŞ

Mondros Mütarekesi (30 Ekim 1918) bağlamında, “...Halep ve çevresindeki ordularını beslemek için İskenderun'dan faydalanmak istemelerinin” (Bayar, 1997) akabinde 17 Aralık 1918'de Ayntâb'ı işgal eden İngiliz kuvvetleri, 5.10.1919'da, kenti, Fransız işgal güçlerine devr etmişlerdir. Bu aşamada, Ayntâb Mutasarrıf Vekili Sabri, Sivas'ta Heyet-i Temsiliye'ye 16.10.35 (1919)'da gönderdiği yazıda, İngiliz İşgal Kuvvetleri Komutanı General Lur'a, paylaşım hiçbir Türk'ün kayıtsız kalamayacağından bahisle, teşkilatlanmak için gerekli programın acilen gönderilmesini talep eder (ATASE, Kol.: İST., KIs.: 255).

Belediye Başkanı Lütfü, Amasya'da Mustafa Kemal Paşa'ya gönderdiği, 20/10/35 (1919) tarihli telyazıda, İngilizlerin yerine Fransız işgal kuvvetlerinin geleceğini, bu durumda nasıl hareket edileceğinin bilgisini iletir (ATASE, KIs.: 255, Dos.: 6-2, Fih.: 14-3). Mustafa Kemal, aynı gün, Ayntâb Belediye Başkanlığı'na verdiği cevapta, gereğinin yerine getirildiğini bildirir (ATASE, Kol.: İST. KIs.: 255, Dos.: 6-2 Fih.: 14). Yine 20.10.35 (1919)'da Ayntâb Türk Ocağı Namına Celal İbtidai, Amasya'da bulunan Mustafa Kemal'e gönderdiği yazıda, “...Ayntâb [ın] daimi ve ilelebet Türk kalması için en yüksek düzeyde yapacağınız mücadeleyi büyük bir istek ve heyecanla bekleriz büyük kumandan” (ATASE, İSH. 270-12) bildiriminden üç gün sonra, 23 Ekim 1335/1919'da Doktor Hamid Bey tarafından, Mustafa Kemal'e bağlı olarak kurulan, “Anadolu ve Rumeli Müdafaa-yı Hukuk-ı Milliye Cemiyetinin Ayntâb Heyet-i Merkeziyesi”nin, “... Heyet-i Temsiliye-i müşârinileyhe merbûten teessüs etmiş bir heyet tanınmış olduğunu mübeyyin ilmühaber[ini]” (ATASE, Kol.: İST. KIs.: 255, Dos.: 6-2, Fih.: 7) Sivas'ta bulunan Mustafa Kemal'e gönderir.

Mustafa Kemal, “Ayntâb Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Heyet-i Merkeziyesi”ne gönderdiği cevabı 25/10/35 (1919) tarihli telgrafında, teşekkül eden Heyet-i Merkeziye için muvaffakiyetler temenni ederek, Heyet-i Temsiliyeyi sık sık haberdar etmelerini ve Celal Bey'le çalışmalarını birleştirmeleri gerektiğini vurgular (ATASE, İSH, 270-20AA).

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Gaziantep Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, celpek44@gmail.com.tr

İşgal güçleri kent merkezinde faaliyetlerini sürdürürken, diğer yandan Ayntâblı Kemalistler², Mustafa Kemal'in direktifleri doğrultusunda çalışmalarını yoğunlaştırmışlardır. Bu bağlamda, işgal kuvvetleri komutanı General Keret (Général Louis Albert Quérette), 13 Aralık 1919'da "Ayntâb, Marař, Urfa Sancakları Ahalisine" başlığı ile yayımladığı beyanname, "... *Zat-ı Şahane ile bil-i'tilâf* (Sultan Vahdetin ile uzlaşma içinde) *bugün Fransa hükümeti, icraat ve vesayetskâranesini* (vasil-iğini) *Suriye, Kilikya ve arazi-i şarkiye* (dođu toprakları) *üzerine teşmil ediyor. Bütün ahali, bilâtefrik* (ayırım gözetilmeksizin) *cins ve mezhep kuvvet ve kudreti galibiyetiyle teeyyüd eden* (kuvvet bulan) *silahlarımızın himayesi altındadır. Mezahibe, em-lâk-i hususiyeye ve Memalik-i Osmaniyede kavanine* (kanunlara) *hürmet edecek ve ettireceğiz. Uzun harb senelerinden sonra sulh ve sa'y ü amel* (çalışma) *devresi hulûl etmiştir. Namuslu olanlar Fransa tarafına iltihak etsinler*"(ATBD,1956 Sayı: 16).

Quérette'in tebliğnamesine binaen, Mustafa Kemal, bir yandan, üç sancağın ve Mutasarrıfların, Keret'in bu beyannamesini hemen protesto etmeleri (ATBD, 1956, Sayı: 16) emrini gönderirken, öbür yandan, Heyet-i Temsiliye namına, 9/1/36 (1920) tarihinde, Harbiye Nazırı Cemal Paşa Hazretlerine gönderdiği yazıda, "...*Zat-ı Şahane ile itilaf, hududu gayrimuayyen arazi-i şarkiye vesayetskârane kuyud ve ta'biratı lükümet-i seniyyenin bu babda şiddet ve azimle hareketini amir bulunmaktadır. Bu babdaki Heyetimizin tenvir edilmesini ve netice-i icraattan malumat itası istirham eyleriz*" (ATBD, 1956, Sayı: 16) talebinden iki gün sonra, "Hükümet-i Seniyyenin de kat'i ve şedit bir surette harekât-ı vakıayı protesto eylemesi ve Urfa, Marař, Ayntâb'ın tahliyesini talep eylemesi lazımdır" (ATBD, 1956, Sayı: 16) görüşünü bildirmiştir.

Mondros mütarekesinden önce Mustafa Kemal ile irtibat kuran Ayntâb Kemalistleri, savunma döneminde de sürekli olarak Mustafa Kemal ile yazışmalar yapmışlar, haberleşmişler ve verilen talimatları, eksiksiz bir şekilde yerine getirmişler ve Mustafa Kemal'in askerleri ile birlikte işgal güçlerine karşı savaşmışlardır.

Bu bağlamda, 1 Nisan 1920'de Ayntâb'da, Fransız işgal güçleri ile Kemalistler arasında sıcak savaş devam ederken, İngiliz Yüksek Komiseri Amiral J. de Robeck, 8.4.1920 günlü, 496 sayılı yazısıyla Lord Curzon'a ilettiği, Tuğamiral Webb ile Mr. Ryan'ın da hazır buldukları görüşmeye ilişkin yazısında, "7 Nisan [1920] günü İngiliz Yüksek Komiserliğine gelen, Sadrazam Ferit Paşa'nın, İstanbul Hükümetinin iradesine boyun eğmeyecek olan millî hareketin [Kemalistlerin] yandaşlarını boyun eğdirme platformunda iktidara geldiğini söylediği, ... Ferit Paşa'nın milliyetçiler [Kemalistler] aleyhinde yayınlanacak ferman ile fetvaları eldeki iki uçakla Anadolu'ya dağıttırmak için Amiral de Robeck'ten yardım istediği, ... müttetiklerin hükümetinin bu hareketleri organize etme ve kullanma konusunda ne kadar destekleyeceğini

² İfade, Fransız askeri yazışmalarında, "Kemalist", "Kemalistler" veya "K L" şeklinde geçmektedir.

bilmek istediği,... Hükümetin, milliyetçi [Kemalistler] karşıtı güçleri donatmak için askeri malzemenin kullanılmasına izin vererek, hareketlerden en iyi şekilde yararlanmasını sağlamalarını talep ettiği, ... örneğin, Sadakat Hükümeti'nin komuta edebileceği normal birliklerin hareket izni sorusunun takip ettiğini ve tüm bu konularda, yeni hükümetin [Damat Ferit Paşa Hükümetinin], otoritesine karşı koymaya devam eden milliyetçileri [Kemalistleri] bastırmak için makul çabalarla müttetiklerin tam desteğini (silahlı işbirliğinin eksikliğinin giderilmesi) talep etme hakkının olduğunu ve buna uyulması gerektiğinin dile getirildiğini” (şimşir, 1975) bildirmiştir.

17 Nisan 1920'de Flye Sainte-Marie Amerikan Koleji'ne varmış, 18 Nisan 1920'de de General De Lamothe uçakla Ayntáb'a gelmiş, Albay Debuievre, kuşatma birliklerinin komutasını üstlenmiş ve öncelikle işgal güçlerinin iaşesinin sağlanması konusu gündeme taşınmıştır. Bu bağlamda Flye Sainte-Marie, Mutasarrıfa yemek meselesiyle ilgili bir mektup göndermiştir. Buna binaen, Mutasarrıf, kaleme aldığı, “*Bay Albay, dün Flye Sainte-Marieden yemek meselesiyle ilgili bir mektup aldım ve ona doğrudan cevap verdim. Size yemek meselesini görüşmek için tam yetkiye sahip üç kiři gönderiyorum. Selamlarımı kabul edin, Albay*” (SHAT, Avril 1920).

Bu bağlamda, Belediye kontrol şefi, Ahmet Efendi Oğlu Ahmet Efendi, tüccardan hatırı sayılır, Bazzade Ali Efendi, bir polis memuru ve bir Türk jandarmasından oluşan delege heyeti, beyaz bayrak altında, 18 Nisan 1920 günü saat 11:30'da, Fransız kampına giderek Mutasarrıfın 18 Nisan tarihli mektubunu teslim etmişlerdir. Aynı gün, Albay Normand,

Askeri Kol için, “*25 Öküz-100 koyun - 3000 Kg yeşil sebze (Fasulye, havuç, patates, şalgam), 25 ton arpa, 20 ton saman, 12 ton odun, 2 rulo beyaz bez, 4 adet kandil, bir top beyaz kağıt, 12 defter, 1 şişe siyah mürekkep, 1000 yumurta, 100 tavuk, 12 iyi at, 10 koşumlu taşıma at arabası, 200 paket balmumu, 100 paket kibrit, 5 Ton un, 1500 kg ekmek, 500 kg şeker, 300 kg kahve, 100 kg çay ve 200 kg tuz*” (SHAT, 18 Avril)'dan oluşan gıda maddeleri listesini, aynı gün karşılanmak üzere delege heyetine vermiştir.

Mutasarrıf, listenin gereğini yerine getirmiş, ancak Normand, bu esnada “çete”nin [Kemalistler'in], askerlerini rahatsız ettiğinden bahisle şehri vurduklarını ve çok sinirlenen askerlerinin derhal sakinleştirilmesi için tedariklerinin sağlanması ve bu tür eylemlerin bir daha olmaması için Mutasarrıflığa talimat göndermiştir. “*Ertesi gün tuz, kuru üzüm, incir, fasulye, civciv-bezelye, sabun, kırtasiye, gözlük, lamba, arpa vb. geldi. şeker, çay, kahve, yeşil, mükemmel kuru kayısı, ekmek, öküz, buzağılar, tavuklar, yağ vb. tekrar gelecektir*”(SHAT, 18 Avril). 19 Nisan 1920'de, Mutasarrıflık tarafından, “*önce 1200 kilo arpa, ardından ikinci bir arpa kafilesi, 150 balmumu, 500 adet kibrit, tuvalet kâğıdı, 827 yumurta, 140 kilo şeker, 40 kilo yeşil kahve, 2 buzağı*” (SHAT, 19-26 Avril) gönderilmiştir.

Fransız işgal güçlerinin iaşesini temin etmeyi araklıksız sürdüren Mutasarrıflık, ertesi gün, öğleden sonra, “70 kilo nohut, 50 kilo tuz, 90 kilo kuru üzüm, 80 kilo incir, 60 kilo fasulye, 70 kilo sabun, 5 kilo patates, 250 zarf, 4 kandil, akşam da 800 kilo arpa, daha sonra 100 kilo civciv ve yine 700 kilo arpa” (SHAT, 19-26 April) daha göndermiştir.

Ayntâb’da Kemalistler ile Fransız işgal güçleri arasında sıcak savaş bütün şiddetiyle devam ederken, Padişah Mehmed Vahideddin, 24 Mayıs 1336 (1920)’de yayımladığı “Padişah Buyruğu”nda, “Kuva-yı Milliyye” adı altında fitne ve fesat çıkararak halktan zorla para toplamak, askere almak gibi kanun dışı hareketleri gerçekleştirenlerden, askerlik mesleğinden çıkarılan Selanikli Mustafa Kemal Efendi, Yigirmiyedinci Fırka Kumandanı sabık Miralaylıktan mütekaid İstanbul’lu Kara Vasıf Bey ve sâbık Yigirminci Kolordu Kumandanı Mirliva Salacaklı Ali Fuad Paşa ile esbak Vaşington sefiri ve sâbık Ankara Mebusu Midilli’li Alfred Rüstem ve Sıhhiye müdür-i esbaki İstanbul’lu Doktor Adnan Bey’ler ve Darülfünun garb edebiyatı sâbık muallimesi İstanbul’lu Halide Edip Hanım’ın, askeri rütbelerinin, nişanlarının ve resmî unvanlarını kaldırılarak idamlarına, mallarına el konulmasına, kaçak olanların yakalandıklarında tekrar yargılanmasına karar verilmiştir (BOA, 1982).

Dahası, Ayntâb’da Fransız işgal kuvvetleri ile Kemalistler arasında gece-gündüz sıcak savaş devam ederken, “26 Mayıs [1920] günü Sadrazamın İngiltere Yüksek Komiserini ziyaret ettiği, bunun, Paris’te barış şartlarının açıklanmasından beri ilk ziyaret olduğu, Sadrazamın önce Hükümetin milli hareket karşısındaki durumunu anlattığı ve kendisinin milliyetçileri suçlama konusunda Yüksek Komiserlerin bütün isteklerine uyduğunu belirttiği, Damat Ferit Paşa’nın Anadolu asilerini [Kemalistleri] bastırmak için 10.000 kişilik bir kuvvet kurup silâhlandırmasına müsaade istediği, bir süre önce ziyaret ettiği İzmit’i hareket üssü haline getirip üç hafta içinde Anadolu’ya [Kemalistlere] boyun eğdirebileceğini söylediği. 10.000 kişilik bir kuvveti silahlandırmak konusunda Sadrazamın Fransa ve İtalya Yüksek Komiserleri ile de konuşacağı, fakat İngiltere Yüksek Komiseri ile yaptığı gizli konuşmasından onlara söz açmyacağı” (Şimşir, 1973) kaydedilmiştir.

Savunmada, İkinci Kolordu Kumandanı Selahaddin Adil Bey’in yazışmalarında, gerekli hassasiyetin gösterildiği, ancak bir türlü sonuç alınamadığı ve neticede Fransız işgal güçlerinin Ayntâb kent merkezine egemen olduğu bildirilmektedir. Bunun nedeninin, bu güne kadar ileri sürülen iddialarda, “açlık”, “iaşesizlik”, “cephanesizlik” ve “savaş toplarının yokluğu” olarak değerlendirilmektedir. Bir başka ifadeyle, Ayntâb halkı, “açlık”, “iaşesizlik”, “cephanesizlik” ve “savaş toplarının yokluğu” nedeniyle teslim olmuştur iddiası. Fakat ileri sürülen bu iddialar incelenmeden, etraflı şekilde araştırılmadan dile getirilmesi ve yazılması, tarihî bir hata olur. Bu konuda Türk Genelkurmay Başkanlığı da kanaatini açıklamıştır: “Özdemir Be-

yin, Ayntâb ileri gelenlerinin yüksek şahsınıza yazdıkları Őikâyet mektubu gerçekten pek yersizdir. Bundan dolayı hiç bir suretle üzülmemenizi rica ederim. Ayntâb kuşatılmasının son günlerdeki ümitsizliği ve dış güçlerimizin gerçek durumunu bilememeleri kendilerini böyle bir yanlışlığa düşürmüş olabilir. Özdemir Bey'e ve arkadaşlarına yazılan aşağıdaki bildirin kendilerine gönderilmesini rica ederim" (Adil, 1962).

TBMM Reisi Mustafa Kemal, 7-8 Şubat 1921'de, Ayntâb Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Merkez Heyetine gönderdiği telyazıda, "Türk ve müslümanlığın şanını fedakâr bir şekilde yükselten Ayntâb'lı kardeşlerimizin kurtarılması için her türlü girişim ve fedakârlık yapılmış ve yapılmakta devam edegelmiştir. Büyük kuvvetle güçlendirilmesi emir olunan dışarıdaki kuvvetlerimiz pek yakında yeni ve etkili bir girişimde bulunmaya hazırlanmaktadır. Kahraman Ayntâb'ın sayın halkına Türkiye Büyük Millet Meclisinin selam ve takdirlerinin bildirilmesini rica ederim" iletişiyile konuyu en üst düzeyde açıklığa kavuşturmuştur (Adil, 1962).

Bu bağlamda, "açlık" ve "iaşesizlik" iddialarına, Semt Reisi Hoca Mehmet Tefvik Uygunlar, "...Her gün sekiz timin³, on timin arpadan, buğdaydan, mısırdan buluruz iaşeye gönderriz, bu şeyden çekilir, öyle un haline de gelmez, yani el değirmeni şeklindeki gibi böyle çekilir, bu çekirdek şeysine küspesine bakılır mübarek çıkar gelir herkes bunu yerler. Yani aç kalan olmadı. Fakat öyle şey edecek gıdalı memnuniyet verici bir yiyecek de yokturdu. Fakat açlık yüzünden yani öyle teslim olacak falan filan da mevzubahs olmadı"⁴ sözleri ile konuya açıklık getirmiştir. 30 Ekim 1918'de İstanbul Hükümeti tarafından imzalanan Mondros Mütarekesi (BOA, 2563 – 7, M-30-10-1918; BOA, 6 – 74, H-24-01-1337) ile Türk ordusunun terhis edildiği, silahlarının ellerinden alındığı, 17 Aralık 1918'de Ayntâb'ı işgal eden İngiliz işgal güçlerinin halkın elindeki, soğan bıçakları dâhil, bütün silahları topladığı gerçeği bağlamında, "cephanesizlik" ve "savaş toplarının yokluğu" iddiasına ise, Selahaddin Adil, mevcut durumu açıklayarak gerekli cevapları vermiştir. Kaldı ki, Müdâfaa-i Milliye Vekâletine yazılan, 23.9.36 (1920) tarihli yazıda, "Ayntâb Topçu taburunda 8 top tabur malı olup şunlardır: 3 Rus cebeli, 2 adî cebel, 2 kudretli cebel, 1 skoda cebel olup bundan ibarettir. Taburda misafir bir adet de şınaydır topu vardır ki ceman mevcudu 9 topdur" (ATASE., İSH, 795-68) kaydının yer alması konuya daha da açıklık getirmektedir.

Ortaya çıkan bir başka gerçek, getirilen iaşe, cephane ve silahların, özellikle son ayda, şehir içine sokulamaması sorununun en önemli nedeni, her gelen yardımı, işbirlikçilerin ve anti-Kemalistlerin Fransız karargâhını anında haberdar etmesi ve işgal güçlerinin duruma derhal müdahale etmesidir. Bunun yanısıra savaşın, çok sert ve keskin geçen kış mevsiminin aşırı kar yağışlı olması, haberleşme ve

³ Halep'te kullanılan ¼ İstanbul kilesi (19,242 kg) kadar bir ölçüdür.

⁴ Semt Reisi Hoca Mehmet Tefvik Uygunlar'ın, 1967 yılında, Gaziantep Radyosunda canlı yayın konuşması. (Ses bandı uhdemizedir).

ulaşımı son derece olumsuz etkilemiştir. Fevkalâde imkânlarla sahip olan Fransız işgal kuvvetleri bile, 10 Aralık 1920'deki keskin kış ve aşırı kar yağışı nedeniyle, yeteri kadar yem temin edemediklerinden hayvanlarının bir kısmını Sacır'a göndermek zorunda kalmışlar, istenilen verimlilikte işgal hareketlerini yürütememişler ve kuvvetlerinin bir kısmını 18 Aralık'ta Haleb'e geri çekmişlerdir (Abadie, 1922). Bu olumsuzlukların yanısıra, özellikle Fransız taraftarı, anti-Kemalist ve din istirmarcısı "Sulh ve Selâmet Cemiyeti", İstanbul Hükümetinin destek ve talimatları doğrultusunda aralıksız faaliyetlerini sürdürmüş ve Fransız işgal kuvvetleri Komutanının, "*Ben kasaba ahalisini reyinde muhayyer bıraktım lâkin onlar Fransız idaresinde kalmayı nefislerince daha muvafık gördüklerinden burada kalmayı tercih ediyorlar*" (ATASE, İSH, 939-141ab) beyanının propagandasını yapma ortamını sağlamıştır. Bu propaganda, çok ciddi bir şekilde zihinleri bulandırmış ve "Sulh ve Selâmet Cemiyeti" üyeleri bu propagandayı kendilerine bir ışık kaynağı addederek faaliyetlerini daha da etkili bir hale getirmişlerdir.

Genel Kurmay Başkan Vekili Fevzi (Çakmak)'den İkinci Kolordu Komutanlığına 7.2.1921 tarihli şifreyle gönderilen cevapta, "*Ayntâb'ı savunanların yeniden 10 günlük erzak bulmaları memnuniyet vericidir. Yiyecek imkânı oldukça kasabayı savunanların kasabada kalmaları ve savunmaya devam etmeleri gereklidir. Ve güneş doğmadan önce bütün kasabayı savunanların dışarıya alınması, kasabanın ve savunmaya katılmayan yaşlı, kadın ve çocukların düşmana bırakılması demek olduğundan, erzak tamamen tükenmedikçe böyle bir harekete izin verilmemelidir. Birlikler řu an bir taarruzla kasabaya erzak götürmeye müsait olmadığına göre, önümüzdeki 10 gün içerisinde yeni bir girişimden vazgeçilerek birliklere istirahat ve kendilerini güçlendirmek için fırsat verilmesi gereklidir. 10 güne kadar 2'nci Tümenin de kısmen Ayntâb bölgesine girebilmesi muhtemeldir. Ayntâb'a kaçak olarak erzak getirilmesi yolu varsa buna da başvurulmalıdır. Yeni kuvvetlerin yolda olduğu kasabayı savunanlara da bildirilerek savunmada direnmelerinin ve içeriden erzak tedarikine çalışarak karşı koymalarının en son sınırlarına kadar çalışmalarının sağlanması rica olunur*" (ATASE, İSH, 599/153, Fihrist No: 2, 2-1) emrine rağmen, Fransız taraftarı, aynı zamanda din istirmarcısı "Sulh ve Selâmet Cemiyeti" üyeleri, Gubo'nun beyannamesinde yer alan, "... Harbe hitam (son) vermek üzere Fransız Kuvva-yı Askeriyesi karargâh-ı umumisine bir heyet-i Murahhasa gönderiniz..." istemi gereği hemen harekete geçerek çalışmalarını yoğunlaştırmış ve 8 Şubat 1920 günü, Fransız işgal kuvvetleri komutanları ile görüşmüş, kaleme alınan Fransız isteklerini, güya halk temsilcilerine iletmek üzere karargâhdan ayrılmışlardır. Adı geçen "Cemiyet", mevcut tutanakları, halka değil, işbirlikçilere imzalatarak 9.2.1920 tarihinde, Ayntâb'taki Fransız karargâhına giderek binanın giriş merdivenlerinde Fransız komutanının ayaklarına kapanarak teslim evraklarını imzala-

mışlardır (L'İllustration, 1921; Al-Takaddom 1921). "Sulh ve Selâmet Cemiyeti", anlaşmayı imzalayarak, Fransız komutanı Gubo (Goubeau)'nun 4 Aralık 1920 tarihli beyanmesindeki tüm istekleri yerine getirmiştir. Ancak, 9 Şubat 1921'de imzalanan bu anlaşmada, Ayntâb Kemalistlerinin hiç birisinin imzası olmadığı gibi, Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından da kabul edilmemiştir.

"Fransız İşgal Güçleri" - "İstanbul Hükümeti" - "Sulh ve Selâmet Cemiyeti" üçgeninde, vatani için savaşan, Dokuzuncu Fırka Kumandanı Kaimmakam Kemalist Mehmet Hayri, 10/2/1337 (10.02.1920) tarihinde Tekersinden, İkinci Kolordu Kumandanlığına gönderdiği harp raporunda, "... Eğer burada Ayntâb cephesinin idamesi arzu olunuyorsa bu fırkanın muntika ve efrattan müteşekkil olmasından ziyade Anadolu efrâd her nereden celb edilecekse bir an evvel celb edilip fırkanın yeniden teşkil ve takviyesi lazımdır. Burada bir mevcudiyet ibraz edebilmek için acilen dâhilden diğer muntikalardan lüzumu kadar efrâd celbine delalet buyurulmasını istirhâm eylerim. Bu muntika halkına istinaden memleketin müdafaasını temin kabil olamayacağından fırkanın istirham ettiğim tarzda takviye ve yeniden teşkili kabil olamazsa emr ü kumanda mesuliyetinden afv buyurulmaklığımı kemâl-i itâatle arz u istirhâm eylerim" (ATASE., İSH, 939-141ab) beyanında bulunarak istifa etmek istemesi, din istirmarcısı "Sulh ve Selâmet Cemiyeti"nin propaganda ve faaliyetlerinin ve Gubo (Goubeau)'nun "Savaşa son vermek üzere Fransız Askeri Karargâhına bir delege heyeti gönderiniz" talimatını yerine getirerek, kentin teslimi için imza atan bir cemiyetin oluşturduğu böylesine vahim bir ortamda kurtuluşun mümkün olmayacağını vurgulamaktadır.

Ayntâb'ın Sükûtunun Fransız Basınındaki Yankıları

Fransız basını, genelde, Ayntâb'ı "Kemalistlerin Verdün'ü", "Kemalistlerin Kale-si Verdün"⁵ (Michelin & Ferrand, 1919), "Türklerin Verdün'ü Ayntâb" ifadeleriyle haberleştirmişlerdir. Ülkelinin çıkarları gereği, Ayntâb savunmasını "Kemalistler teslim oldu" (Le Matin, 1921) ibaresini kullanarak yayımlayan Fransız basınına göre de, Fransız işgal güçlerinin temel hedefi olan, "Hiç şüphe yok ki bölgede barış, Kemalizm tamamen yok oluncaya kadar, ancak geçici olarak sağlanabilir" (SHD, 12 Février 1921). "Ayntâb'ın teslim olması, Kemalist hareketi Yukarı Suriye'ye yakın olan bu bölgede sekteye uğrattı..." (SHD, 12 Février 1921) ifadelerinde olduğu gibi, "Kemalizm'in yok edilmesi meselesidir. Fransız işgal güçleri komutanı General Gouraud'ya göre, "Kemalistler sadece direnmeye değil, aynı zamanda kendilerinin Verdün'ü olarak niteledikleri kaleyi geri almaya kararlıydılar" (L'Ouest-Eclair, 12 Février 1921).

⁵ "1916'daki Verdün savaşında, Almanlar, acı içinde ilerliyorlardı, ileriye doğru her adım bir ceset dağıyla işaretlenmişti. Alman askerlerinin, 'Almanya'nın Katliam Evi' olarak nitlendirdikleri Verdün'de, ileriye atılan her adım bir ceset dağıyla işaretlenmiştir. Fransa Cumhurbaşkanı M. Poincare,Verdün'de Almanya, dünyayı köleleştirmek olan 'devasa' zaferi aradı ve Fransa'nın sessizce ama kesin bir şekilde 'yol yok' cevabını verdiği yer orasıydı. Gelecek yüzyıllar boyunca Verdün adı insanlığın kulaklarında bir zafer ve bir kurtuluş çığlığı cالمaya devam edecek".

Oysa, yukarıda da vurgulandığı üzere, anlaşmanın altında hiç bir Kemalist'in imzası bulunmamaktadır ve TBMM de bu anlaşmayı tanımamıştır. O nedenle, bu araştırmamızda, gerçeklere uygun olarak, "Ayntâb'ın sükûtu-Ayntâb'ın sesizliği" kavramı kullanılmıştır. Bir başka deyişle, kent merkezi sesizliğe bürünmüştür. Ancak, kent merkezinin etrafında mücadele devam etmektedir.

Ayntâb savunmasını 1921'de, "Kilikya'da Fransız Başarısı, Kemalistlerin Kalesi Aıntab az önce teslim oldu" başlığı ile yayımlayan 11 Şubat 1920 tarihli *Le Matin* gazetesi, "Ankara hükümeti delegeleri iddialarını konferansa sunmak için Londra'ya gittikleri sırada, Mustafa Kemal'in birlikleri, Fransa'ya karşı en aktif düşmanlıkları yürüttükleri aynı bölgede henüz ciddi bir yenilgiye uğramıştı. Kilikya'nın 70.000 nüfuslu Aıntab kasabası, Fransız komutanlığının şartlarını kabul ederek teslim oldu. Kemalistlerin askerlerimizle yaptığı ateşkesi ihlal etmesinin ardından geçen Mayıs ayından bu yana kuşatma altındaydı. Güçlü bir şekilde tahkim edildi, kuşatılması için önemli birlikleri hareketsiz hale getirdi. Bu birlikler Albay Andréa'nın komutası altındaydı ve General de Lamotte'nin tümenine aitti. Sert bir kış boyunca olağanüstü dayanıklılık gösterdiler. Türk milliyetçilerinin inatçı direnişini ancak uzun süreli çabalarla yenebildiler. Ayntâb kuşatmasının uzatılması, Kemal'in Anadolu'da yürüttüğu propagandanın temel argümanlarından biriydi. Buranın düşmesi, Halep'in ve Kemalistlerin birkaç kez saldırmaya çalıştığı demiryolunun güvenliğini sağladığı kadar, ona önemli bir darbedir" (*Le Matin*, 11 Février 1921).

Excelsior gazetesi, "Askerlerimiz Suriye'de Aylardır Kuşattıkları Ayntâb Şehrini Ele Geçirdiler" başlığı ile yayımladığı haberinde, "... Birliklerimiz buna rağmen son derece kararlı ve becerikliydiler. Elde edilen sonuçlar son derece tatmin ediciydi, zira hâlâ karşı karşıya olduğumuz isyancıların [Kemalistler] sık sık ani baskınlarıyla karşılaşılıyorduk ve pasifize ettiğimiz bölge kuzeye doğru uzanıyordu. Ayntâb'a ikmal olanağı sağlandı" (Excelsior, 12 Şubat 1921) cümlelerinde yine Kemalistler, hedef olarak gösterilmişlerdir. Çünkü, Kemalistler, 9 Şubat 1921'de yapılan anlaşmayı kabul etmeyerek, savunmaya devam etmişlerdir. Zira, anlaşma, "Sulh ve Selâmet Cemiyeti" tarafından imzalanmıştı.

Yapılan anlaşmada Fransızlar, "Kemalistleri" ve onların "düzenli askerî birliklerini" ve "köylü gönüllüleri" köylerinin boyun eğmesine kadar savaş tutsağı saymışlardır, fakat bu boş bir hayaldir. Çünkü Kemalistler ve Mustafa Kemal'in askerleri, kanlarıyla sulamadıkça vatan toprağını terk etmemişlerdir.

Fransız askerî arşiv kaynaklarında, "Ayntâb'ın alınması, hiç şüphe yok ki Londra konferansından önce meydana gelen Kemalist birliklerin bozgunundan daha önemli bir yankı, bir gürültü koparacak. ... Ayntâb'ın düşüşü bazı bölgeler için Meiseloun'da kahramanca cereyan eden çatışmadan sonra Şam'ın alınışı kadar mutluluk yaratan bir olaydır" (12 Février 1921).

General Gouraud “Petit Parisien” gazetesinin muhabirine verdiği bir röportajda, “... bir şehri tahrip ederek, canları pahasına savaşan ve savunmasız kalan askerleri kan gölünde boğarak elde edilen alçakça bir zafer neye yarar. Kór ve aşırı bir güç göstergesi yapmak yerine onurlu bir düşmanın hak edeceği saygın yaklaşımı göstermek gerekmez mi? ... Ve artık Ayntâb, Kilis ve Halep’in kuzeyindeki bölgeyle Anadolu’ya açılan yolların keşiştiği kavşakta önemli bir nokta olmuştur. Tarım ürünleri, hububat, susam, üzüm, zeytin, fıstık, incir, tütün Marař’tan, Malatya’dan ve Urfa’dan Ayntâb’a taşınıyor. Öte yandan, Ayntâb’tan Halep’e giden yoldan ise Hint kumaşları, yünler ve deriler Suriye’ye doğru taşınıyordu. Ayntâb’tan Fırat’ın yüksek vadilerine ulaşılır. Batıda Kilikya’ya giden diğer birçok yol vardır. Bunlara bakılınca Türklerin eskiden çoğunluğu Müslüman olan 75.000 nüfusun yaşadığı ve biri de Amerikan Koleji olmak üzere birçok okulun bulunduğu bu şehre neden hâkim olmak istediklerini anlamak zor olmasa gerek...” (SHD. 12 Févriér 1921) söylemiyle Ayntâb’ın stratejik önemini vurgulamıştır.

L’Illustration dergisinin, “9 şubat günü sabahleyin, ağustos ayından beri Fransız birlikleri tarafından kuşatılmış bulunan Türk şehri Ayntâb teslim oldu. Dikkatleri birliklerimizden Kilikya’da ve Suriye civarında yürüttüğu zor kampanyaya çeken bu olayın doğuda barışın sağlanması ve Türk milliyetçilerle askıda kalan sorunların çözülmesi açısından önemi çok büyüktür. Türkler, ümitlerini Ayntâb’a bağlamışlardı. Oraya sembolik bir değer veriyor, orasını kendi Verdün’leri olarak görüyorlardı. ... Kemalistler birliklerimizden değerine ve doğuda bizim tartışarak kabul etmediğimiz yöntemlerle bir çözüm bulunmasına olan muhalefetimize ilişkin yeni deneyimler edindiler. Etketif olarak işgal bile etmedikleri ve bugün Fransız himayesinde bulunan toprakları bizden istemeleri olanağı kalmamıştır artık. Fırat boyunca uzanan, etrafi bahçelerle, üzüm bağlarıyla ve zeytin ağaçlarıyla çevrili sacur vadisinin yamaçlarında bir amfi tiyatro tarzında inşa edilen ve savaştan önce yaklaşık 75.000, bugün ise sadece 25.000 kişiyyi içinde barındıran güzel ve muhteşem Ayntâb şehri eski Halep vilayetinin bir sancak merkezidir. İki büyük yolun keşiştiği noktada yer almaktadır” (L’Illustration, 19 şubat 1921) ifadelerinde açıkça görüleceği üzere, Ayntâb, Fransız işgal güçleri tarafından tamamen harabeyle çevrilmiş ve nüfusunun üçte ikisini kaybetmiştir.

Ayntâb alındığı için, “...Fransa, Londra konferansına rahat gidecek ve doğuda barışın sağlanması konusunda sözünü dinletecektir. Geçtiđimiz çarşamba “Berliner Tageblatt” gazetesinin ilk sayfasında, İtalyan üçüncü ordu eski komutanı general Cappello Fransa’yı “mperyalist yayılmacılık” yapmakla ve daha önceki olaylardan ders çıkarmamakla suçlamıştır. Bu olaylar arasında “Kemal’e karşı bir taarruzundan korktuğumuzu da göstermiştir...” (Le Temps, 12 Févriér 1921).

10 şubat’ta Beyrut’tan gelen resmi bir gönderide, “Levant’ın Fransız ordusunun birlikleri tarafından kuşatılan Ayntâb şehrinin, 9 şubat sabahı teslim olduğu bildiriliyor. Tarafımızdan dayatılan tüm şartlar Türk milliyetçisi otoriteler tarafından kabul

edilmiştir” (Le Figaro, 11 F vrier 1921) haberinde olduğu gibi, Fransız basınında bu konu ile ilgili yayımlanan haberlerde, “Türk Milliyetçileri” ve “Kemalistler” ifadeleri özellikle kullanılmıştır.  nk n  Fransa’ya göre asıl sorun, “Kemalistlerin” yok edilmesi idi. Nitekim, Fransız işgal güçleri komutanı Abadie, “*Bu Türk kentinde, bir yılı aşkın süredir bize karşı olan direniş tamamen kırılmış değil; Ayntâb’ın düşüşü olduğa önemli bir olay teşkil eder, ancak münferit bir gerçek olarak kalır. Bütün sancağın Fransız idaresine tam olarak teslimi, ancak bölgeyi istila eden Kemalist  etelerden kurtarıldıktan ve bizim kırsal nüfusa etkili korumayı gerçekleştirerek bu çetelerin geri dönüşünü engelledikten sonra elde edilebilecek gibi görünüyor*” (Abadie, 1922) diye ifade etmektedir.  nk n  9 Şubat 1921’de imzalanan anlaşmanın altında, hiç bir “Kemalistin” imzası yoktur. Öte yandan, Ankara hükümeti de anlaşmayı reddederek imzalamamıştır. O nedenle anlaşma, uluslararası hukuk bakımından da geçerli değildir.

“Sulh ve Selâmet Cemiyeti” ile Fransız işgal güçleri komutanı yarbay Andr a arasında 9 Şubat 1921’de imzalanan anlaşma ile Fransızların etkisi altına giren Ayntâb, Mustafa Kemal’in diplomatik alandaki siyasi zaferi olan ve 20 Ekim 1921’de Henry Franklin Bouillon⁶ ile Mustafa Kemal arasındaki görüşmelerden sonra Fransızlarla imzalanan Ankara  til fnamesine binaen, “idar  sorumluluk, 1 Aralık 1921 tarihinden itibaren tamamen Türk sivil makamlarına aittir”; “*Türk Bayrağı 1 Aralık’tan itibaren Adana, Tarsus, Mersin, Ceyhan, Osmaniye, Dörtyol, Ayas, Killis, Ayntâb konakları ile Hamid Bey ve Muhiddin Paşa’nın evlerinde dalgalanacak*”; “*Angora Antlaşması ile Türkiye’ye iade edilen toprakların muhtelif beldelerinde 1 Aralık 1921 tarihinden itibaren Türk  daresinin Fransız subay veya memurları tarafından kontrolü sona erecek*”; “*yeni milliyetçi memurlar 4 Aralık’ta Ayntâb’da ve 7 Aralık’ta Killis’te göreve başlayacaklar..*” (SHAT, 21 Novembre 1921) kararları alınmış ve “*Mutasarrıf Münir Bey, tamamen şatafatsız, hiçbir gösteriş yapmadan, 2 Aralık akşamı kente gelmiş ve hâlâ ayakta duran tek otele yerleşerek, 4 Aralık 1921’de resmî olarak göreve başlamıştır*” (SHAT, L’Administration Nationaliste).

Fransız basını, “*Padişahın Kemalistler hakkında çok olumsuz bir bakış açısına sahip olduğu ve önceki kabinenin Őeyh lislaminin onları lanetlemiş olmasına rağmen...*” (Journal des D bats, 1er novembre 1921), Fransız Hükümeti’nin, Saray Sadakat Hükümeti’ni yok sayarak, Ankara Hükümeti’ni tanıdığını kayd ederek, bu başarının Mustafa Kemal’in karizmatik kişiliği ve Kemalist hareketin sonucu olduğunu vurgular (Le Gaulois, 6 août 1921). 25 Aralık 1921’de Türk silahlı kuvvetlerinin kente girişi ile Ayntâb, düşman işgalinden kurtulmuştur.

⁶ Henry Franklin-Bouillon (1870-1937): Gazeteci ve Radikal-Sosyalist milletvekili. Birinci Dünya Savaşı’na gönüllü olarak katıldı ve 1917’de bakan oldu. Mayıs 1921’de Aristide Briand hükümeti tarafından Büyük Millet Meclisi h k metiyle anlaşma imzalamak üzere Ankara’ya gönderilmiştir.

Sonuç

Bağımsız yeni bir Türk devleti kurmak için, Türk varlığını ortadan kaldırmak isteyen emperyalist devletlere ve onların uşaklığını yapanlara karşı “İstiklal Harbi” başlatan Mustafa Kemal, “Millî Mücadele Programı”nın gereği, “Güney Cephesi”nin ayrılmaz bir parçası olarak askerî ve stratejik planlar doğrultusunda Ayntâb savunmasını gerçekleşmiştir. İstanbul Hükümetinin işgal güçleri ile işbirliği yapmasına rağmen, kent halkı ile birlikte, savunmayı başlatan, organize eden ve yürüten Mustafa Kemal, sonunda Ayntâb’ı, Gazi Ayntâb adıyla, Türkiye Cumhuriyeti’nin bir kenti olarak tarihe kayd etmiştir.

“Fransız İşgal Güçleri” - “İstanbul Hükümeti” - anti Kemalist “Sulh ve Selâmet Cemiyeti” üçgeninde gerçekleşen savunma, Genel Kurmay Başkan Vekili Fevzi (Çakmak)’den İkinci Kolordu Komutanlığına gönderdiği 7.2.1921 tarihli yazıda, yeni kuvvetler yola çıkarılmıştır, on günlük erzakınız da olduğuna göre asla teslim olmayınız demesine rağmen, anti Kemalist “Sulh ve Selâmet Cemiyeti”, ne yazık ki Fransız işgal güçleri ile anlaşmayı imzalamıştır.

TBMM Hükümeti, savunma esnasında 2/3’ü yıkılan, 20 Teşrin-sânî 36 (1920) itibariyle 2024 yarası olan ve 10.000’den fazla şehit veren Ayntâb’a, aralıksız, askerî, sosyal, siyasal, mali ve ekonomik her türlü yardımı yapmış ve kent için özel bir “Kanun” dahi çıkarmıştır. Ayntâblı Kemalistler, vatanını işgal edenlere karşı tarihte eşine az rastlanır bir bağımsızlık mücadelesi vermişlerdir. Hükümet, kente gerekli yardımları yapmış ve kentin kalkınması için gerekli sosyo-ekonomik politikaların yaptırımlarını yerine getirmiştir. Kurumsal düzeyde gerçekleştirilen ekonomik düzenlemeler, kentin bayındır bir hale gelmesini sağlamış; eğitim, sağlık ve sosyal hayâta ilişkin yapılan düzenlemeler kentteki yaşam kalitesini çağdaşlaştırmıştır.

KAYNAKLAR

Arşivler.

1. ATASE, İSH. Kls. : 255, Dos.: 6-2, Fih.: 7
2. ATASE, İSH. Kls.: 255, Dos.: 6-2, Fih.: 14-3. Belediye Reisi Lütfü’den, Amasya’da Mustafa Kemal Paşa’ya, Ayntâb, 20/10/35 (1919).
3. ATASE, İSH. Kls.: 255, Dos.: 6-2, Fih.: 7, Ayntâb Mutasarrıf Vekili Sabri’den, Sivas Heyet-i Temsiliye’ye, Ayntâb, Fevk-al-âde, 16/10/35 (1919).
4. ATASE, İSH. Kls. : 270-20AA, Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Heyet-i Temsiliyesi Namına Mustafa Kemal’den, Ayntâb Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Heyet-i Merkeziyesi’ne, Amasya, 25/10/35 (1919), Adet: 40.
5. ATASE, İSH. Kls. : 270-12, Ayntâb Türk Ocağı Namına Celal İbtidaî’den, Amasya’da Müdafaa-i Hukuk-ı Milliye Mümessil-i Umumisi Mücâhid-i Şehir Mustafa Kemal Paşa Hazretlerine, 20/10/35 (1919).
6. ATASE, İSH. Kls. : 939-141ab, 9. Fırka Kumandanı Mehmed Hayri’den, İkinci Kolordu Kumandanlığına, Tekirsin, 10.2.37 (1921).

Tarih Araştırmaları V

7. ATASE., İSH. Kls.: 255. Dos.: 6-2 Fih.: 14. Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Hey'et-i Temsiliyesi Adına Mustafa Kemal'den Ayntáb Belediye Başkanlığı'na, 20/10/1919.
8. ATASE., İSH. Kls. : 939-141ab.
9. ATASE., İSH. Kls.: 599, Dosya No: 153, Fihrist No: 2, 2-1.
10. ATASE., İSH. Kls. : 795-68. Müdafaa-i Milliye Vekâletine, 23/9/36 (1920), aded: 560., C[evap]: 19/9/36 (1920) tarih ve 3142/299 numarolu tele.
11. Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA).
12. BOA, 6 – 74, H-24-01-1337.
13. Château de Vincennes, Service Historique Défense (SHD).
14. Service Historique de l'Armée de Terre (SHAT).
15. SHAT, Retrait du Journal de Marche de la Colonne d'Aintab, Avril 1920.
16. SHAT, Retrait du Journal de Marche de la Colonne d'Aintab, 18 Avril.
17. SHAT, Extrait du Journal de Marche de la Colonne, 19-26 Avril.
18. SHAT, L'Administration Nationaliste.
19. SHAT, Ordre Général, 21 Novembre 1921.
20. T.C.Genel Kurmay Başkanlığı, Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı İstiklâl Harbi Kataloğu (ATASE.İSH.).

Araştırma Eserleri.

21. Abadie, J-J. M. *Les quatre siéges d'Aintab*, Paris: Charles Lavauzelle & Cie, 1922, s. 100.
22. Adil, S. (1962). *Hayat mücadeleleri*, İstanbul : Zafer Matbaası, s. 366-367.
23. *Atatürk ile ilgili arşiv belgeleri (1911-1921 tarihleri arasına ait 106 Belge)*. (1982). Ankara : T.C. Başbakanlık Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı yayın no: 1, s. 87.
24. Bayar, C. (1997). *Ben de yazdım milli mücadeleye gidiş*, C.I, İstanbul : Sabah kitapları, s. 73.
25. Şimşir, B. N. (1973). *British documents on Atatürk (1919-1938)*, Volume-2, April-December 1920, Türk Tarih Kurumu Basımevi, s. 117-121. Admiral Sir J.de Robeck to Earl Curzon. Constantinople, May 27, 1920 (Received June 17).
26. Şimşir, B. N. (1975). *İngiliz belgelerinde Atatürk (1919-1938)*, Cilt II Nisan - Aralık 1920), *British documents on Atatürk (1919-1938)* Volume II April - December 1920, Türk Tarih Kurumu Basımevi, s. XXVII-XXVIII, 26-30. British High Commission, Constantinople, April 8, 1920.
27. *The battle of Verdun (1914-1918)*. (1919). Published by Michelin & Cie Clermont-Ferrand, Printed in Great Britain.

Sürelili Yayınlar.

28. *Al-takaddom*.
29. *Askeri tarih belgeleri dergisi (ATBD)*. (1956). Yıl: 5, Haziran, Sayı: 16.
30. *Bulletin de l'institut Pierre Renouvin*, 2008/1 N° 27.
31. *Excelsior*, 12 Şubat 1921.
32. *Le Figaro*, Vendredi 11 Février 1921.
33. *Le Gaulois*, 6 août 1921.
34. *L'illustration*, 19 Şubat 1921, N° 4068 – 167.
35. *L'illustration*, Samedi 19 Mars 1921.
36. *Le Matin*, Vendredi 11 Février 1921.
37. *Le Temps*, 12 Février 1921.
38. *L'Ouest-Eclair*, Samedi 12 Février 1921.